

WAAROM nog schrijven met de hand? **DAAROM** nog schrijven met de hand!

Inleiding:

Het Platform Handschriftontwikkeling krijgt veel vragen binnen over het handschrift. We hebben daarom onderzocht waarom het schrijven met de hand in deze tijd nog nodig is en op zijn minst waarom het nog moet worden aangeleerd. We zijn ons er terdege van bewust, dat dat veel tijd en inspanning kost. Schrijven met de hand is een topsport, die alleen de mens beoefenen kan en topsport vraagt veel training. Vooral voor de hersenfunctie van de mens en zijn latere maatschappelijk functioneren levert dat veel voordeel op! Onderstaande wetenschappelijk onderbouwde argumenten zullen u overtuigen.

*met *schrijven* wordt in dit artikel het handmatig vormen van letters bedoeld.

De volgende onderwerpen worden verder toegelicht:

- 1. Effecten op het brein**
- 2. Motorische argumenten**
- 3. Steun bij het ontwikkelen van de ruimtelijke oriëntatie**
- 4. Psychologische argumenten**
- 5. Sociale argumenten**
- 6. Praktische argumenten**
- 7. Esthetische argumenten**
- 8. Historische argumenten**
- 9. Therapeutische argumenten**
- 10. Steun bij het leren lezen**

Daarna volgen samenvattende stellingen en een literatuurlijst van bronnen en wetenschappelijke onderzoeken.

Aanleiding:

Elektronische communicatie is een blijvend onderdeel in ons dagelijks leven. We e-mailen, SMS-en, appen en surfen er lustig op los en iedereen heeft wel een mobiele telefoon. Nog nooit in de geschiedenis konden we zo eenvoudig, snel en goedkoop met elkaar communiceren. Het Platform Handschriftontwikkeling benut de voordelen ervan, maar is bezorgd over het nadeel t.a.v. schrijven.

Door die digitale opmars wordt

- de vraag gesteld of het aanleren van schrijven nog wel zin heeft
- er minder zorg besteed aan het schrijfonderwijs in de zin van handschriftontwikkeling en schriftopvoeding
- bij kinderen die moeite hebben met schrijven vaak te snel naar de computer verwezen
- kennis omtrent het nut van schrijven in het onderwijs minder. Zie vooral punt 1!
- er op de PABO's te weinig tijd aan schrijven besteed

1. Effecten op het brein

Bij het schrijven moeten diverse processen in de hersenen samenwerken. Motoriek, ruimtelijk inzicht, klank-teken-koppeling, taal, emotie. Door het bewegen, contact, de richting en de druk op de pen worden signalen naar de hersenen gezonden. En het herhaalde proces van schrijven integreert motorische verbindingen in de hersenen. Door te schrijven worden nieuwe neurale verbindingen aangelegd of gestimuleerd te ontkiemen. Daardoor worden hogere cognitieve niveaus (denken, taal, geheugen) haalbaar. De samenwerking tussen linker- en rechterhersen helft wordt bevorderd en onderhouden door o.a. tweehandige oefeningen, zowel motorisch als op papier aan te bieden.

Hersenontwikkeling, hersenactiviteit en hersenfunctie worden geactiveerd. Denk aan: ruimtelijk inzicht en visueel onderscheidingsvermogen. Alleen het menselijke brein is in staat tot de productie van schrift.

Als een leerling snel en automatisch kan schrijven, kan deze zijn/haar gedachten snel op papier zetten, voor ze weg zijn. En de volle hersenkracht is zo beter te gebruiken voor het vormen van zinnen en ideeën. Als je moet nadenken over hoe je de letter schrijft, kunnen hogere cognitieve vaardigheden nog niet aangewend worden (Taal: opstel, gedicht).

Het schrijven ondersteunt het geheugen om de lettervormen te onthouden. De visuele identificatie van grafische vormen wordt door de schrijfbeweging ondersteund.

Schrijven is HERSENGYMNASTIEK!

2. Motorische argumenten

Schrijven is een van de moeilijkste vaardigheden, die we kinderen leren. Het vraagt een goede lichaamscoördinatie. Een nauwkeurige afstemming via oog, hersenen, nek tot en met de vingerspieren. Alleen in de hand zijn al 29 gewrichten en 35 werkzame spieren; een stukje fijnmechanica! Deze complexe handeling vraagt veel oefening. Fijn-motorische coördinatie vraagt jarenlange ontwikkeling. Door de schrijfhouding is het hele lijf erbij betrokken.

Ons handschrift verandert met de leeftijd. Nadat we de lettervormen geleerd hebben, wordt ons schrift steeds meer geautomatiseerd. Dan schrijven we de letters zonder na te denken over de vorm en kunnen onze gedachten bij het formuleren van de tekst zijn.

In de puberteit verandert er veel in het lichaam en daardoor wordt de controle over de spieren soms lastig. Dan verandert ook het handschrift. Op hoge leeftijd kan het schrift beverig worden.

Schrijven heeft een positief effect op de ontwikkeling van de grote en de kleine motoriek!
Schrijven is HANDWERK!

3. Steun bij het ontwikkelen van de ruimtelijke oriëntatie

Door het leren schrijven leert een leerling zelf de gegeven ruimte ordelijk in te delen.

Hij/zij leert afstanden schatten en goed indelen met betrekking tot letterafstand, woordafstand en regelscheiding. Soms hebben we alle ruimte om een woord te plaatsen, een andere keer moet het op een klein stukje papier staan. Dat vraagt inschattingsvermogen en aanpassing.

Het leren schrijven ondersteunt de begrippen: boven, beneden, naar rechts, naar links, hoger, lager, etc. Er wordt inzicht verkregen in de verhouding van een lange letter (k,j) ten opzichte van een korte letter(a,n)

De manier waarop we al bewegend de ruimte vullen is persoonlijk. Ben je in de war, dan is het ordelijk vullen van de ruimte moeilijk.

Schrijven is ORDENEN!

4. Psychologische argumenten

De schrijvende mens ontwikkelt, vooral door het oefenen, zelfdiscipline .

Hij/zij leert, dat als je iets wilt bereiken je er wat voor moet doen. De concentratie wordt bevorderd, daarmee het denken en het intelligentieniveau. Het geeft orde, rust en ruimte in het hoofd van 'drukke' kinderen. Goed leesbaar kunnen schrijven geeft zelfvertrouwen en bevordert impulsbeheersing. De manier waarop een opdracht wordt uitgevoerd, vertelt iets over geconcentreerdheid, onverschilligheid, ergernis of ontroering.

Met de hand schrijven is fysiek en daardoor meer verbonden met onze gevoelens. Zélf bewegen bereikt de emotie sneller dan woorden. Onze manier van bewegen wordt mede bepaald door onze emoties. Voelen we ons bedroefd dan bewegen we anders dan wanneer

we vrolijk en onbezorgd zijn. Dat geldt ook voor de schrijfbeweging. Ook het toevertrouwen van gevoelens aan het papier lucht op, schept afstand en helderheid voor de schrijver. Het verbreiden ervan kan anderen weer helpen. Denk aan rouwverwerking, bijvoorbeeld. Het dagboek kan een uitlaatklep zijn en levert mogelijkheden tot zelfreflectie. Schrijven kan ons emotioneel in balans brengen en houden. Het gereedschap waar je mee schrijft, groot of klein papier, blanco of gelinieerd papier vraagt steeds weer aanpassing. Die oefening in het goed kunnen omgaan met de beschikbare middelen komt in de maatschappij zeker van pas. Een scala van gevoelens beleven we bij verschillende handschriften: sympathie, bewondering, ergernis, ontroering. Handschrift is in staat een indruk van de schrijvende achter te laten. Schrijven is **PERSOONLIJK!**

5. Sociale argumenten

Schrijven is van oudsher een communicatiemiddel! Er kan een boodschap overgebracht worden zonder de aanwezigheid van de boodschapper. Het verlangen om met behulp van symbolen te communiceren is de eerste stap op weg naar schrijfvaardigheid. Het schriftelijk kunnen communiceren vergemakkelijkt het maatschappelijk functioneren. Handgeschreven post blijft heel persoonlijk, getuigt van warme belangstelling voor de ontvanger, naast inleven in en afstemmen op de ander. We leren rekening houden met de ander. Kan de ander mijn schrift lezen? Hoe presenteer ik mij? Welke woorden kies ik? Goed schrijfonderwijs stimuleert de opvoeding van kinderen tot mondige medeburgers. Veel mensen vervreemden van de schriftcultuur. Durven soms niet meer te schrijven. Dat is de schaduwzijde van onze computer- en beeldcultuur. Het wordt een vorm van ongeletterdheid, misschien zelfs van analfabetisme. Kinderen worden op school als mislukt of gehandicapt aangemerkt als ze niet leesbaar kunnen schrijven. Nog niet zolang geleden bepaalde de sociale identiteit van de schrijver het schrift eerder dan de inhoud van diens tekst. Schrijven draagt bij aan ons sociaal welbevinden. Schrijven is **VERBINDING** maken!

6. Praktische argumenten

Door te kunnen schrijven is de mens niet afhankelijk van stroom of batterijen. Hij behoudt zijn autonomie en wordt geen slaaf van de techniek. Schrijven is een praktische basisvaardigheid, die bij alle vakken een dienende functie heeft. Goed schrijfonderwijs bevordert in hoge mate de schoolprestaties. 'Schrijven -vlot en leesbaar- blijft nodig voor die taken, waarvoor de computer ongeschikt of uitgevallen is. Vooral bij het maken van aantekeningen. Snel een adres noteren, een berichtje bij iemand in de bus doen, een boodschappenlijstje, een kattenbelletje: vlot en leesbaar kunnen schrijven is dan heel handig. De beter ontwikkelde fijne motoriek leidt tot het goed hanteren van allerlei gereedschappen. Denk aan de tandarts of de chirurg. Door de uitvinding van de auto zijn we niet gestopt met leren lopen. Een pen of potlood is voordeliger dan een i-pad. Schrijven is **HANDIG!**

7. Esthetische argumenten

Van krabbel tot kalligrafie. Het verfijnen van de motorische beheersing geeft gelegenheid tot creatieve cultuuruitingen. Het schrijven met de hand maakt gedachten tastbaar en kan er schoonheid aan verlenen.

Het vermogen om zaken kunstzinnig vorm te geven zien we alleen bij de mens. Een verzorgd handschrift is een lust voor het oog en het lukken van een mooie lijn geeft veel voldoening. Een 'goede hand' oogt gecultiveerd.

Zoals ballet een esthetische vorm van dansen is, zo is kalligrafie dat bij schrijven.

Ieder schrift werd - nog niet zo lang geleden - beschouwd als de esthetische belichaming van het collectieve karakter van de sociale, beroeps-, of geslachtsgroep, die er exclusief gebruik van maakte.

Schrijven is een KUNST!

8. Historische argumenten

Van oudsher heeft de mens tekens achtergelaten, sporen uitgezet, waarschuwingstekens geplaatst, heilige symbolen getekend.

Deze ontwikkeling van het schrift zien we bij het opgroeiende kind terug: het trekt sporen met stokken in het zand, merkt waar het geweest is, maakt kleitabletten en spontaan ontstaan vormen met velerlei materialen. Deze (hersens-)ontwikkeling mondt uit in een verbonden gebruiksschrift.

In de hogere leerjaren zijn lessen over schriftgeschiedenis vormend. Schrijven met een ganzenveer, galappelinkt maken, van pictogram naar ideogram, enz. Door het kind niet meer met de hand te leren schrijven zouden we het kind de laatste ontwikkelingsstrap wat betreft hersenontwikkeling, motorische vaardigheid en persoonlijke ontwikkeling onthouden.

Schrijven is GROEIEN!

9. Therapeutische argumenten

Het handschrift is een volstrekt eigen manier van bewegen. Emoties beïnvloeden onze manier van bewegen. Grafologen en schrijfpedagogen signaleren aan de hand van het handschrift blokkades in de bewegingsstroom. Sommige componenten van het handschrift zijn redelijk constant, andere zijn afhankelijk van onze stemming en de omstandigheden. Het is nog niet onomstotelijk wetenschappelijk bewezen, dat er diepgaande conclusies over onze zielenroerselen uit het handschrift te trekken zijn. In de roes van het "evidence based" werken eind jaren zestig en het daarop volgende demasqué van de klassieke grafologie is het misgegaan met de waardering van handschrift als middel om diagnostiek te kunnen bedrijven. Het kind lijkt radicaal met het badwater te zijn weggegooid. Evenmin is namelijk vastgesteld dat handschrift helemaal niets over de schrijver zegt. De waarheid ligt ergens in het midden en de tijd zal uitwijzen waar precies.

Treedt er plotseling een verandering in het handschrift op, die langere tijd aanhoudt, dan is dit een indicatie dat er met ons of met de omstandigheden waarin we verkeren iets veranderd is. In die zin kan handschrift een signalerende functie hebben. Schrijft een kind plotseling een stuk onregelmatiger dan gebruikelijk, dan kan dat de leerkracht of ouder opmerkzaam maken. Wat er dan precies veranderd is bij het kind, is niet op wetenschappelijk verantwoorde wijze afleidbaar uit het handschrift maar dat er iets veranderd is is wel duidelijk. En dat kan ons alert maken en is al winst.

Met schrijfbewegingstherapie wordt o.a. het eigen ritme teruggevonden, het zelfvertrouwen herwonnen. In kinderhandschrift kunnen problemen gesignaleerd worden, vóóordat de kinderen vastlopen. Ook naast en na psychologisch onderzoek kan de schrijftherapeut een waardevolle bijdrage leveren.

Werken met de handen kan het beloningscentrum in de hersenen in werking zetten.

Verworven eigenschappen door schrijfpedagogische hulp zijn:

Concentratieverbetering; grotere aandachtsboog; positievere houding; meer zelfvertrouwen; sociaal vaardiger.

Bij het intreden van de puberteit en ook tijdens de puberteit treden er meestal grote veranderingen op in het schrift, die samenhangen met het veranderende lijf en het zoeken naar de eigen identiteit. Als die veranderingen negatief en blijvend zijn, kan dat een teken zijn om een schrijfpedagoog in te schakelen.

Schrijven is een **HELPE NDE HAND!**

10. Steun bij het leren lezen

Het schrijven met de hand heeft grote voordelen bij het leren lezen, omdat de letters eerder en beter worden herkend en in de hersenen vastgelegd, dan wanneer er een toets wordt ingedrukt. Het motorisch geheugen ondersteunt daarbij het visuele. Bij kinderen met een zwak visueel geheugen blijkt het motorisch geheugen van grote betekenis; het schrijven zorgt voor inslijping. Voor 'gewone' kinderen geldt dat het inslijpen van de beweging in het motorisch geheugen niet alleen het vloeiend schrijven bevordert, maar ook helpt om de leerstof te onthouden. Velen noteren snel iets om het niet te vergeten. Het feit dat het opgeschreven is, geeft ook rust en ruimte voor andere zaken in het hoofd. Van Napoleon is bekend dat hij tijdens veldslagen korte notities maakte. Daarmee prentte hij het in zijn geheugen. De sensomotorische herinnering bevordert de letterherkenning, doordat het ontstaan van de lettervorm en het erbij horende bewegingstraject belééfd worden.

Uit onderzoek blijkt, dat bovenstaand ook in andere culturen geldt. In China leren de kinderen de karakters sneller als ze deze ook schrijven, dan wanneer ze die alleen zien. Het verbonden schrijven geeft een beter besef van het woordbeeld, doordat het woord als één verbonden geheel wordt ervaren en het woord een bouwsteen van de zin is. Bij blokschrift is het gevaar van te wijde ruimtes tussen de letters binnen een woord heel groot.

Schrijven is **ONTHOUDEN**.

Samenvatting:

We hebben als mens de beschikking over onze eigen motorische vaardigheid én techniek.

We moeten *zelfstandig* over beide kunnen beschikken! **SCHRIJVEN MOET BLIJVEN!**

Schrijven

Schrijven – dat is méér dan spreken of geluiden produceren

Zoals dieren doen – die zullen het nooit leren

Schrijven maakt ons méns – dat heeft 't intellect bereikt

De communicatie tussen ons is daardoor verrijkt

Bij 't schrijven van een brief kun je gedachten kwijt

't Gemak van de pc wint het van intimiteit

De fijne motoriek van onze kinderhand geoefend door 't schrijven

Zal door gebruik van sms beslist wat achterblijven

Ons eigen schrift – de blauwdruk van ons wezen

Daarin zijn wij als mens haast als een boek te lezen

Daarom moet schrijven blijven, voor ieder exclusief

Dat het meer werk en tijd kost, dat neem je graag voor lief.

Ank Schermer-de Haan

Nieuwleusen, december 2015

Werkgroep Kinderhandschrift/Platform Handschriftontwikkeling

N.B. De literatuurlijst en de samenvattende stellingen, die bij dit stuk horen, staan apart op deze site vermeld. Met tussen haakjes het corresponderende nummer van een of meerdere argumenten.